

**БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
НАЦИОНАЛЕН ИНСТИТУТ ПО ГЕОФИЗИКА, ГЕОДЕЗИЯ И
ГЕОГРАФИЯ**

Департамент География

СЕКЦИЯ „ИКОНОМИЧЕСКА И СОЦИАЛНА ГЕОГРАФИЯ”

Росица Иванова Микова

**МИГРАЦИЯТА НА НАСЕЛЕНИЕТО НА БЪЛГАРИЯ ПРЕЗ
ПРЕХОДНИЯ ПЕРИОД**

АВТОРЕФЕРАТ

НА

ДИСЕРТАЦИЯ

ЗА ПРИСЪЖДАНЕ НА ОБРАЗОВАТЕЛНА И НАУЧНА СТЕПЕН “ДОКТОР”

Научна специалност: География на населението и селищата 01.08.08.

Направление 4.4 „Науки за земята”

Научен ръководител:

доц.д-р Емил Димитров

проф. д-р Чавдар Младенов

София, 2013

Съдържание на дисертационния труд

УВОД	5
I.ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧНИ ОСНОВИ НА	
ИЗСЛЕДВАНЕТО НА ВЪТРЕШНАТА МИГРАЦИЯ	12
1. Същност на миграцията	12
2. Изученост на миграционните процеси	22
3. Влияние на миграцията върху основните социално-демографски характеристики на населението	25
II. ФАКТОРИ, ОБУСЛАВЯЩИ МИГРАЦИОННАТА	
ПОДВИЖНОСТ НА НАСЕЛЕНИЕТО НА БЪЛГАРИЯ ПРЕЗ	
ПРЕХОДНИЯ ПЕРИОД	34
1. Демографски фактори	35
2. Икономически фактори	39
3. Психологически фактори	44
4. Географски фактори	47
5. Социални и политически фактори	51
III. ГЕОГРАФСКА ХАРАКТЕРИСТИКА НА МИГРАЦИЯТА В	
БЪЛГАРИЯ	57
1. Интензитет и посоките на вътрешната миграция в България	57

1.1. Вътрешната миграция на населението в България от Освобождението до началото на 90-те години на ХХ.	57
1.2. Интензитет на вътрешната миграция на България през преходния период	62
2. Регионални особености на миграционните просеси	74
2.1. Заселвания на мигрантите по общини	74
2.2. Изселвания на мигрантите по общини	78
2.3. Механичен прираст по общини	82
2.4. Вътрешна миграция на населението между областите	88
2.5. Вътрешнообластна и междуобластна миграция	98
2.6. Мигрирали лица според видове населени места	99
IV. ПОЛОВО-ВЪЗРАСТОВА СТРУКТУРА НА МИГРАНТИТЕ	110
1. Полова структура на мигриралите лица	110
2. Възрастова структура на мигриралите лица	120
V. ОСНОВНИ ПРИЧИНИ ЗА МИГРИРАНЕ	136
VI. ВЛИЯНИЕ НА ВЪТРЕШНАТА МИГРАЦИЯ ВЪРХУ ДЕМОГРАФСКАТА СИТУАЦИЯ И СЕЛИЩНАТА МРЕЖА	149
1. Влияние на вътрешната миграция върху демографските процеси	149

2. Влияние на вътрешната миграция върху развитието на селищата	161
ЗАКЛЮЧЕНИЕ	171
ЛИТЕРАТУРА	182

Дисертационният труд е обсъден и насочен за защита на заседание на департамент „География“ към Национален институт по геофизика, геодезия и география при Българска академия на науките, проведено на 06.11.2013 г.

Дисертантът е бил редовен докторант в секция „Икономическа и социална география“ на департамент „География“ към Национален институт по геофизика, геодезия и география при Българска академия на наукит, където са извършени изследванията по дисертационния труд.

Дисертационният труд съдържа заглавна страница, съдържание, списък на фигурите и таблиците, увод, шест глави, изводи, списък на използваната литература. Общият обем е 188 страници, вкл. 21 фигури, 23 таблици, и 7 страници литература със 133 заглавия, от които на български – 104, на руски – 21, на английски – 5, интернет страници – 3.

Номерата на фигурите и таблиците в автореферата съответстват на тези в дисертацията.

Публичната защита на дисертацията ще се състои на 2013 г.
от часа в зала на
.....на заседание на назначеното по
процедура научно жури.

Материалите по защитата са на разположение на интересуващите се в
.....

Автор: Росица Микова

Заглавие: Миграцията на населението на България през преходния период

Увод

Актуалност на темата

Актуалността на темата на дисертацията се определя от тенденциите и проблемите в социално-икономическото развитие на България. През последното десетилетие на XX в. и началото на XXI в. след демократичните промени, разширяването на ЕС и световната икономическа криза, управлението на миграционните процеси в България се превръщат във все по-важен фактор за развитието на страната. Всичко това очертава основните насоки на българската политика по отношение на вътрешната миграция.

Необходимостта вътрешната миграция детайлно да бъде проучена, са проблемите, които тя предизвиква от демографско, социално, икономическо и др. естество засягат голяма част от населението и определят общата демографска ситуация на страната. Успешното управление и регулиране на миграционните процеси са важен инструмент за участието на България в глобализиращата се световна икономика. Този факт издига въпроса за миграцията като ключов момент на национално, регионално и глобално равнище.

Както показва практиката, вътрешните миграционни процеси могат да оказват изключително негативно въздействие върху развитието на регионалните пазари, върху икономическия и трудовия потенциал на съответния регион. Отрицателните резултати от тях са бързото механично нарастване на големите градове от една страна, а от друга до формирането на цели райони у нас с крайно недостатъчно население, което е с много влошена възрастова структура, крайно ниска раждаемост и висока смъртност. Така се получава депопулация в големи селски територии. От казаното до тук се вижда, че сегашната миграционна подвижност на населението ще определя бъдещата демографска и социално-икономическа ситуация на страната при това в повечето случаи с трудни за преодоляване негативни последици. Това определя актуалността на разглеждания в дисертацията проблем. Във връзка с това трябва да има миграционна политика по отношение на вътрешната миграция, с която да се контролират и управляват тези процеси. Ето защо изследването на вътрешномиграционните процеси на страната откъм всички

техни страни е крайно необходимо не само от чисто научно гледище, но и предимно за установяване на онези опорни позиции, които са необходими за разработване мероприятията на националната социално-демографска и стопанска политика – политика за регулиране на териториалното разположение на населението в страната с оглед нуждите на общественоеикономическото развитие.

Обект и предмет на изследването

Обект на дисертационния труд се явява населението на Република България за периода от края на XX в. и началото на XXI в.

Предмет на изследването са миграционните процеси, продиктувани от различни социално-икономически и демографски фактори.

Цел и задачи на изследването

Целта на настоящия дисертационен труд е да се анализират промените в интензитета и посоките на вътрешната миграция в страната и последствията от нея през последното десетилетие на XX в. и началото на XXI в. в географски аспект.

Конкретното реализиране на поставената цел се осъществява чрез решаването на следните **задачи**:

1. Анализ на различни теоретични идеи и концепции за изследване на миграциите в българската и световната научна литература;
2. Анализ на факторите, които оказват най-силно влияние върху миграционното поведение на населението в България през последното десетилетие на XX в. и първото десетилетие на XXI в.;
3. Установяване размера, интензитетът и посоките на миграцията по територията на България;
4. Разкриване географската причинност на различията в миграционната подвижност на населението, свързани с особеностите в развитието на икономиката, притегателната роля на градовете, природните условия и ресурси, особеностите на селищната мрежа и т.н.
5. Характеризиране интензивността на миграционните потоци на населението според видовете на населени места;

6. Разкриване влиянието на миграцията върху демографските процеси и структури;
7. Анализ на последиците от вътрешната миграция върху демографската и поселищна ситуация в България;
8. Очертаване на основните перспективи в развитието на миграционните процеси на национално и регионално равнище в България.

Използвани методи в изследването

За изпълнение на целите и задачите поставени в дисертационния труд са използвани комплекс от методи.

За набиране на изходна информация за населението са използвани методът на статистическото наблюдение географско описание на територията на страната, проучване на историческата литература за миналото на страната.

За обработка и анализ на събраната информация са приложени общонаучни, статистически, демографски и географски методи.

За нагледно представяне на събраната информация са използвани графични (графики, диаграми, таблици) и картографски (тематични карти) изображения, използване на подходящ софтуер (Ексел, ГИС).

I. ТЕОРЕТИКО - МЕТОДОЛОГИЧНИ ОСНОВИ ПРИ ИЗСЛЕДВАНЕТО НА ВЪТРЕШНАТА МИГРАЦИЯ

1. Същност на миграцията

Под терминът „миграция“ (от латинското “migration” – преселване) на населението се разбира промяна на местоживеенето - окончателно или за определен период от време (Хорев, Б. И В. Чапек, 1978, с. 23). По същество тя е демографски процес, който представлява механично движение на населението, но не изменя броя на населението, за което се отнася. Миграцията може да има смисъл на изселване (емиграция) или заселване (имиграция) от едно място на друго, в зависимост от посоката на движение на хората.

Първото научно изследване за миграцията е осъществено от **Е. Равенщайн (1885)** в Англия през 1885 г. Резултатите от тях той публикува в статията си “The Laws Migration” („Законите на миграцията”). Други западноевропейски автори, които правят опити да дават “дефиниции” за миграциите са **Еверет Лий (1891)** и **Д. Боуг (1961)**.

В теоретичен план миграциите също са изследвани от известни руски автори като **А. У. Хомра (1979), Б. Бреев (1977), И. Матлин (1975), В. Покшишевски (1978), В. Переведенцев (1975), Моисенко (1985), Заславская (1978), Робаковски (1978)**.

Различни дефиниции за миграциите, могат да се намерят и в работите на известните български географи като: **П. Славейков (1997), Р. Янков (1997), Н. Мичев(1978)** и др.

Функции на миграцията. Това е конкретната роля, които тя играе в живота на обществото. Т. Заславская и Л. Рыбаковский в своите анализи определят пет значими функции на миграционните процеси: ускорителни, преразпределителни, селективни икономически и социални.

Класификация на миграцията. В зависимост от времетраенето, направлението, генезиса (подбудите), формите на изява и начина на участие, на населението в миграционния процес се наблюдава голямо разнообразие. Това налага класифицирането на миграцията по отделни признаци.

- **Въз основа на географски признак „пресичане – непресичане” на държавните граници миграцията се поделя на вътрешна (вътрешно държавна) и външна (международна);**
- **Според различните структури на мигрантите - семейна миграция, миграция на населението в трудоспособна възраст, етническа миграция и др.**
- **Според начина на участие на хората в миграционния процес – доброволна и принудителна;**
- **По своята законност миграцията бива два вида – легална и нелегална;**
- **Според времето на пребиваване на мигрантите на новото им местоживееие и месторабота, миграцията се поделя на две основни групи: постоянна и временна;**

- **Според причините, които са я породили, миграцията е: социално-икономическа, политическа, етно-религиозна, природна и екологична**

2. Изученост на миграционните процеси в България

По въпросите за миграцията на българското население са работели много географи, социолози, политолози, икономисти и историци. Преди втората световна война особено ценни са трудовете на Д. Яранов, Г. Даскалов, Г. Данаилов, които изследват основно бежанските вълни на българи останали извън пределите на страната след политически прекараните граници.

След 1944 г. изследванията за миграцията са насочени основно към вътрешните миграции и теоретичните постановки на въпроса. Сред водещите автори са М. Минков, С. Кираджиев, Н. Мичев, К. Гърдев и др.

След 1989 г. публикациите относно миграцията на населението на България намаляват. Те са изместени от проблемите на икономическото развитие на страната. Могат само да се отбележат отделни публикации, които са по-целенасочени към тази тематика, а те са на: Г. Гешев (1993), Е. Цекова (1992), С. Кираджиев (1989, 1996), Н. Мичев (1994, 1999, 2005), Х. Ганев (2001), Ч. Младенов (1991, 1995, 2002, 2009), Е. Димитров (1992, 1994, 1995), Хр. Каракашев (1992), К. Харалампиев (2002) и др. Предвид голямата по обем емиграция на българското население се обръща по-сериозно внимание на външната миграция. Най-сериозните трудове в тази насока са на Й. Калчев (1987, 1989, 1992, 2001).

При изучаването на миграциите на населението различните автори се придържат към няколко групи подходи. Най-известни са демографски, социологически, исторически, психологически, юридически и икономически подходи.

3. Влияние на миграцията върху основните социално-демографски характеристики на населението.

Миграциите оказват значително пряко влияние върху естественото възпроизводство, възрастовата структура, трудовата заетост, брачността и разводимостта.

Положителните последици от вътрешната миграция на населението е, че тя съдейства за усвояването на нови територии, за развитието на производителните сили, подобряване на полово-възрастовата и образователна структура на приемащите райони, ефективно използване на работната сила, по-равномерно териториално разположение на населението и производството, създаване на по-прогресивна отраслова структура, усъвършенстване на човешките личности, за реализиране на интензивни междуличностни взаимоотношения и промяна в начина на живот и др.

Отрицателните последици от миграцията на населението са: поява на излишък от работна сила на дадена територия, нарастване на социалното напрежение, предизвикано от трудности от комунално-битов, санитарно-хигиенен и друг характер, високо текучество при прекомерно голяма териториална подвижност на населението, поевтиняване на работната ръка, оттук снижаване на производителността на труда, възниква опасност от загуба или нерационално използване на квалификационния потенциал на мигрантите или дори неговата деградация, допуска се нецелесъобразност в разходване на време и средства за преквалификация, преориентиране към нови професии, а оттук и непълно оползотворяване на трудовите ресурси, опасност от снижаване на мотивацията за труд, влошаване на демографската структура на регионите, отдаващи емигранти и т.н.

Показатели използвани за характеризиране на миграцията в дисертационния труд - обем на миграцията, общ коефициент на интензивност на заселванията, общ коефициент на интензивност на изселванията и коефициент на интензивност на механичния прираст.

II. ФАКТОРИ, ОБУСЛАВЯЩИ МИГРАЦИОННАТА ПОДВИЖНОСТ НА НАСЕЛЕНИЕТО НА БЪЛГАРИЯ ПРЕЗ ПРЕХОДНИЯ ПЕРИОД

По-важни фактори, които обуславят вътрешната миграция на населението на страната са: демографски, икономически (най-важни), психологически, географски, социални и политически.

- 1. Демографски фактори** - раждаемост, смъртност, брачност, разводимост възрастова и етно-конфесионална структура на населението.
- 2. Икономически фактори** - осигуряване на трудова заетост, стремеж към по-високо заплащане, по-добри условия на труд и професионална реализация и др.
- 3. Психологически фактори** - това са мотивите, които повлияват на мигрантите да променят местожителство си. Те формират миграционни мотиви у населението за удовлетворяване на личностните интереси посредством за мигриране към културните и образователни центрове, центрове с по-добро здравеопазване, за намиране на подходяща работа с по-високо заплащане и т.н.
- 4. Географски фактори**-релеф, находища на полезни изкопаеми, мек климат, наличие на хидрографски обекти (реки, езера, морета, минерални и карстови извори), плодородни почви, промяна в екологичните условия и околната среда и др.
- 5. Социални и политически фактори**

Социални фактори – стремеж за добро образование и здравеопазване, за задоволяване на емоционалните и духовните потребности и интереси на хората, живеещи там, възможностите за по-голям достъп до културните институции и културния живот и др.

Политическите фактори са предимно в основата на емиграцията.

Освен социалните фактори миграцията на населението значително се подсилва и от политически фактори. Мигриранията по политически причини за изследвания период 1991-2010 г. са по слабо проявени, те са по-типични за тоталитарния период.

Въпреки големите изселвания от страната, както на българи, така и на представители на другите етнически общности, вече не може да се говори за напускане на страната по политически причини, защото България е демократична страна, член на Европейския съюз и НАТО.

III. ГЕОГРАФСКА ХАРАКТЕРИСТИКА НА МИГРАЦИЯТА В БЪЛГАРИЯ

1. Интензитет и посоките на вътрешната миграция в България

1.1. Вътрешната миграция на населението в България от Освобождението до началото на 90-те години на XX в.

Периода след Освобождението, поради крайната изостаналост на страната и аграрния тип икономика, основната част от населението (над 80%) живее в селата. За периода от 1900 до 1946 г. селското население намалява бавно по механичен път. Поради ограничените възможности на нашите градове да привличат селско население и механичният отлив от селата е съвсем незначителен.

Картината започва да се изменя, чак след политически и икономически промени в страната след 1944 г., които довеждат до разрастване в много големи размери на вътрешната миграция. За времето от 1944 до 1974 г. основният миграционен поток в страната е насочен основно от селата към градовете. Мощният миграционен поток „село-град“ поставя началото на депопулационни процеси в някои части на България (например Северозападна България, Странджа-Сакар и др.), като в по-ново време той заема все по-големи ареали.

През течение на 60-те и началото на 70-те години на XX век основните миграционни потоци еволюират. За периода 1975-1985 г., поради изчерпване до голяма степен на възможностите на много от селските територии да дават изселници към градовете, потокът „село-град“ намалява значително относителния си дял в общото разпределение на миграциите по посоки.

В резултат на интензивната миграция, през периода 1956-1985 г. селата и малките градове губят население. Същевременно се увеличава населението на големите градове - София, Пловдив, Варна, Русе, Бургас, Стара Загора, Плевен, Добрич, Сливен и Шумен.

1.2. Интензитет на вътрешната миграция на България през преходния период

След 1990 г. интензитетът и посоките на вътрешната миграция не следва ясно определена тенденция. Основната причина за това са протичащите процеси на преход в общественно-политическото и стопанското развитие на България. Неблагоприятни последици, в резултат от приложения модел на преход в страната, който се оказва недостатъчно последователен и целенасочен, се отразява по своеобразен начин на миграционната подвижност на населението.

От анализа на данните за географските различия в миграционните потоци между видовете селища за изследвания период 1991-2010 г. са направени следните изводи:

- В резултат от миграцията обезлюдява и застарява населението в района на северозападните части на България, приграничните райони на Средна Западна България, централните части на Старопланинската област с прилежащите на север територии на Дунавската равнина, Странджанско-Сакарската област и Източното Средногорие;
- Миграцията влияе в значителна степен върху териториалното разпределение на населението;
- Увеличава се броят на населението на големите градове (София и Варна) в резултат на миграцията за сметка на малките и средно-големите градове;
- Миграционният поток „град-град“ остава с най-висок относител дял през целия изследван период 1991-2010 г. (над 40% от всички мигрирания);
- Втори по големина остава потока „село-град“ в началото и края на изследвания период (1991-2009 г.), като се изключи средата на 90-те години на XX в. и началото на XXI в., когато той остава на трето място, поради рязкото увеличение на относителния дял на миграционния поток „град-село“;
- Миграционния поток „град-село“ увеличава относителния си дял от 13,3% в края на 1985 г. на 23,4% през 1992-1993 г., но след 2006 г.

насам относителния дял на лицата, мигрирали от градовете в селата, се задържа на постоянно равнище от около 22%;

- От сравнителният анализ на данните се вижда, че интензитетът на вътрешната миграция има тенденция към намаляване. Докато за подпериода 1986-1992 г. неговите стойности са около 39,7‰, то след това те спадат на 22,7‰ през подпериода 1991-1995 г. и на 17,1‰ през подпериода 2006-2010 г.

2. Регионални особености на миграцията

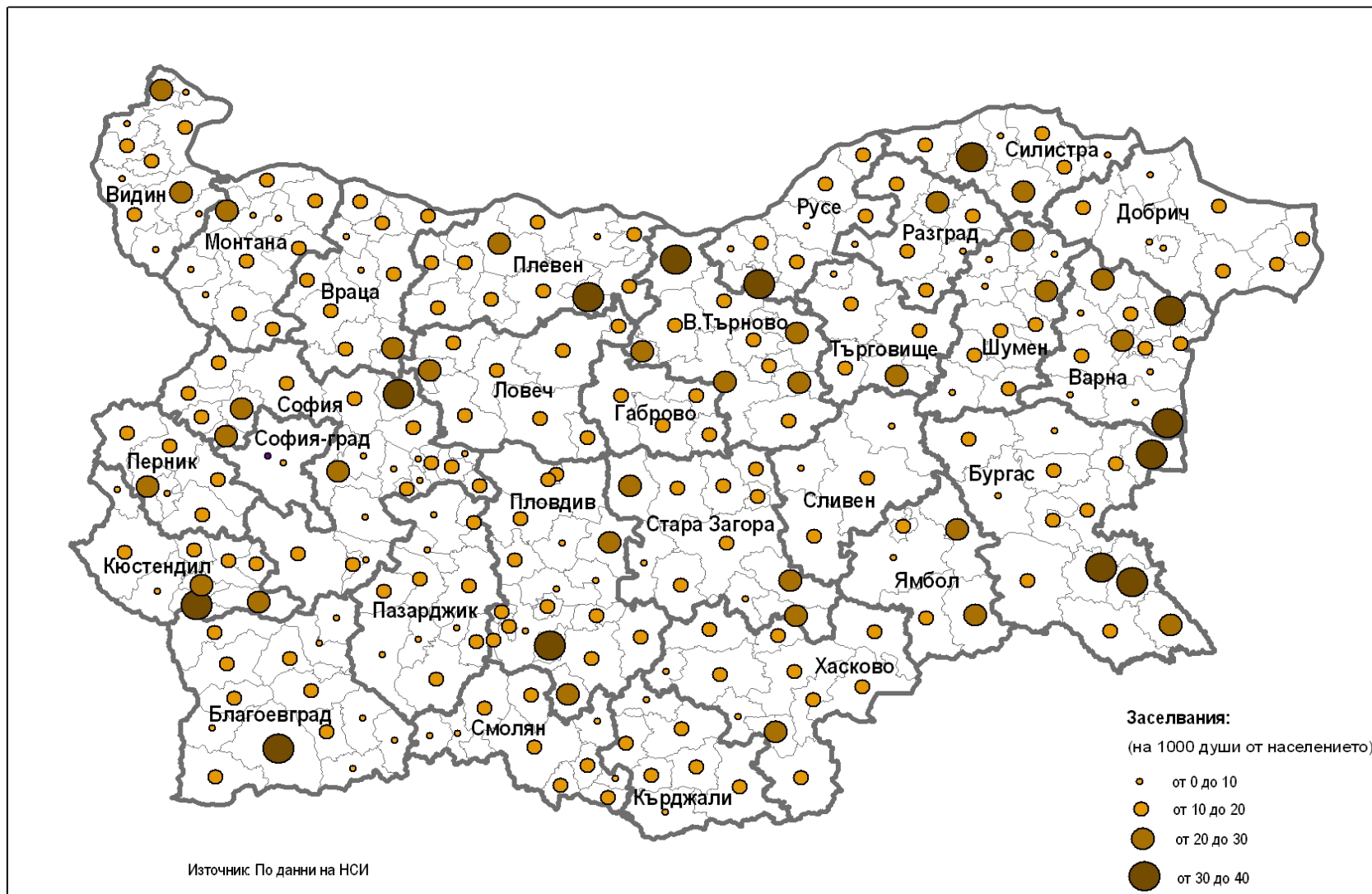
2.1. Заселвания на мигрантите по общини

През периода 2001-2010 г. интензитетът на заселване е 18,2‰. Средногодишният интензитет варира в границите от 10‰ до 40‰. Заселванията са насочени преди всичко към градовете (над 65% от всички заселвания) и към селските територии, при които изселванията са най-малки.

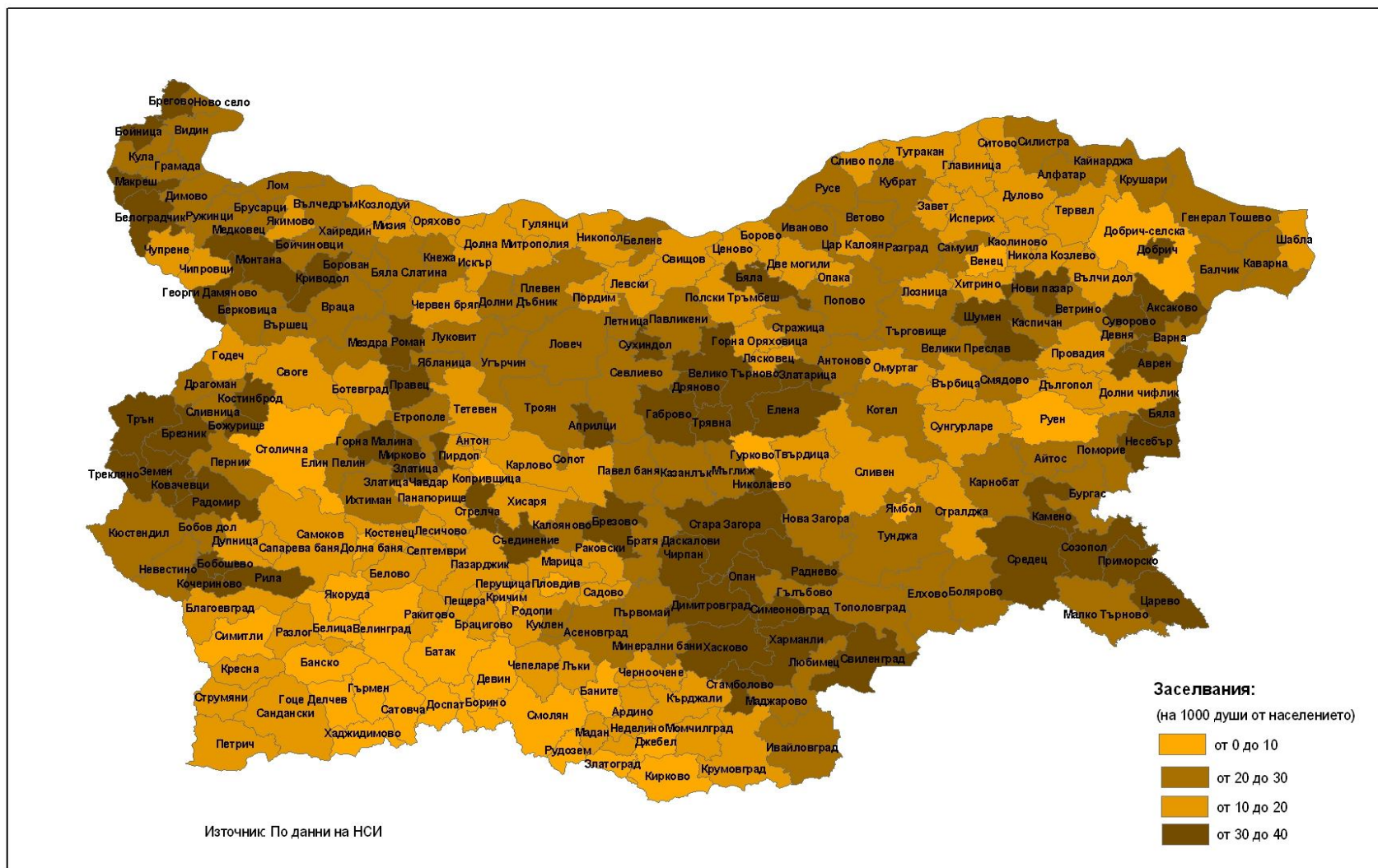
Нисък интензитет на заселване на селското население (под 20,0‰) имат 161 общини. Той е типичен за централната част на Дунавската равнина, някои части на Югозападна България, Западните и южните части на Източните Родопи и др. Градовете с нисък интензитет на заселване (под 20‰) наброяват 19 и обхващат пълния спектър от големина и функции на градовете.

Среден интензитет на заселване на селското население (от 20-25‰) имат 54 общини. Те са типични за периферията на крайградските зони (на София, Силистра, Русе, Шумен и др.), за обширни територии от източните части на Дунавската равнина и Горнотракийската низина. Градовете с такъв показател са 21. Тук попадат значителна част от областните центрове, средните по големина градове и редица градове с изградени промишлени мощности.

Висок интензитет на заселване на селското население (над 25‰) имат 49 общини. През периода 2001-2010 г. те са типични за Краището, Странджа-Сакар, Северозападна България, Средногорието, Добруджа и др., т.е. това са общини, които бяха засегнати силно от изселванията през по-ранните периоди. Градовете с висок интензитет на заселване наброяват 24. Голяма част от тях са малки градове.

Фиг. 3. Средногодишен интензитет на заселване в градовете за периода 2001-2010 г. Автор: Р. Микова

Фиг. 4. Средногодишен интензитет на заселване на селското население за периода 2001-2010 г. Автор: Р. Микова

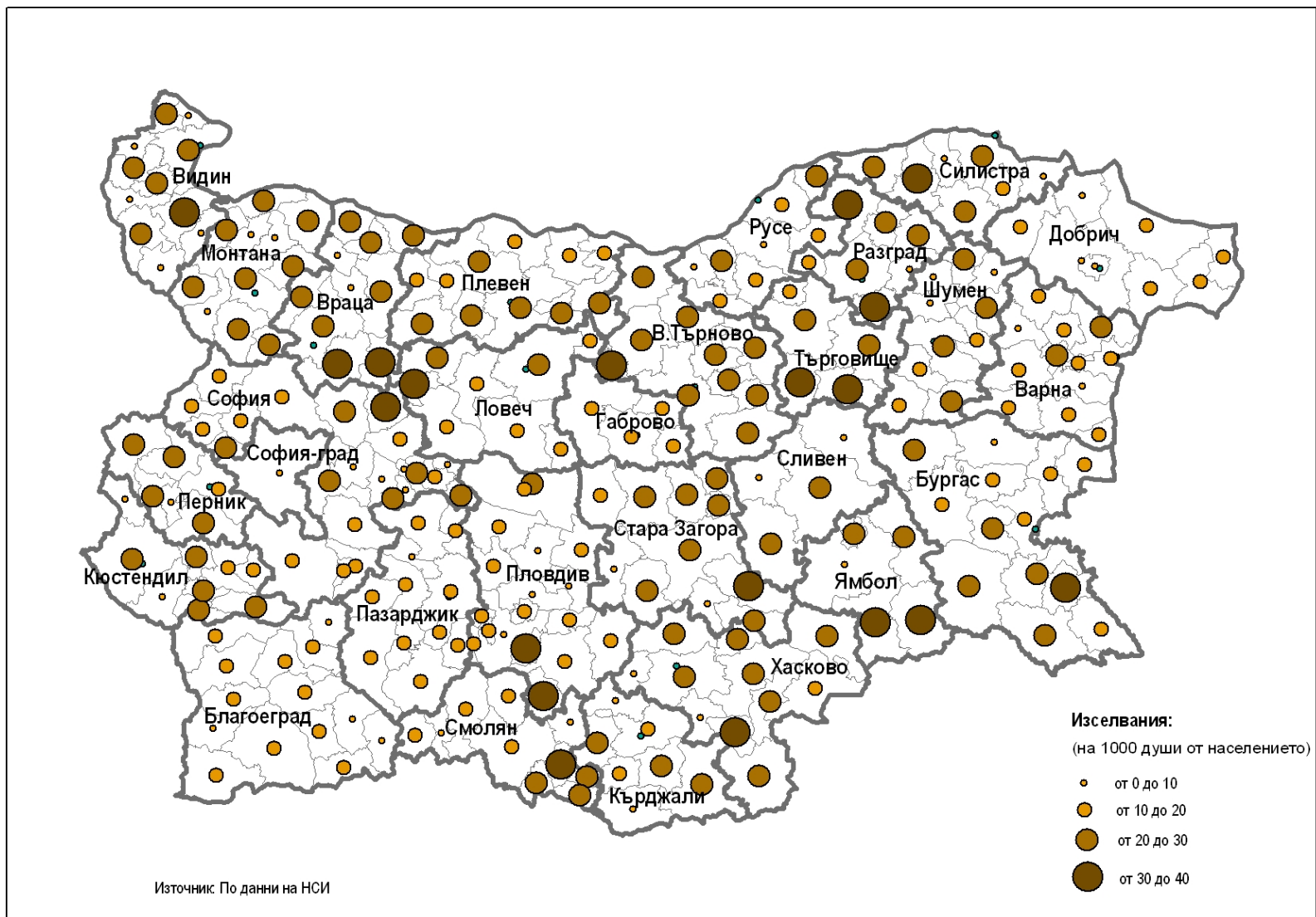
2.2. Изселвания на мигрантите по общини

През периода 2001-2010 г. интензитет на изселване е около 18,2‰. Той варира в границите от 10‰ до 40‰. Изселванията от селата съставляват 33% от общия брой.

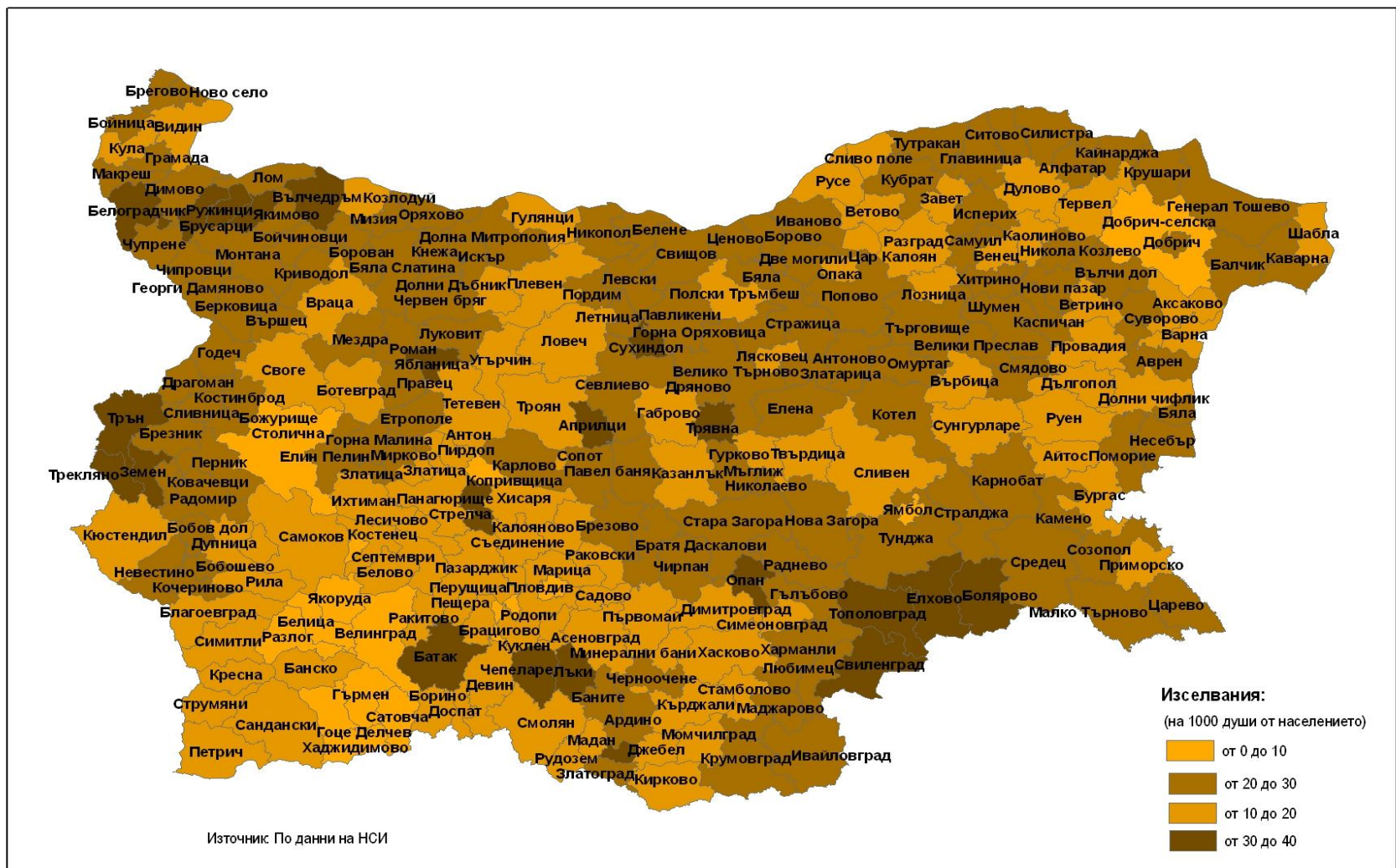
Нисък показател имат (под 20‰) 120 общини. Той обхваща огромен ареал в Югозападна България, Софийско и Средногорието с прилежащата Западната част от Горнотракийската низина. Други големи ареали са формирани по Черноморското крайбрежие и Централна Стара планина. Броят на градовете с нисък интензитет на изселване (под 20‰) е 132. Тук попадат градове от различни категории и с различни функции. При много от тях съществен фактор за ниския интензитет е икономическата стабилизация.

Среден интензитет на изселване на селското население (от 20-25‰) имат 91 общини. Те са типични за Странджа-Сакар, Добруджа, Лудогорието, източните части на Средногорието и Северна Централна България. Градовете с подобен показател са 71.

Общините с висок интензитет на изселване на селското население (над 25‰) са 53. Най-значителни изселвания през периода 2001-2010 г. има в Странджа, Сакар, източните и планинските части на Северозападна България, Дунавската равнина (между реките Искър и Вит, Осъм и Янтра), северните част на Лудогорието, Източна Стара планина, Граово, Ихтиманска и Сърнена гора, Югозападна България и обширни части от Родопите. Градовете с висок интензитет на изселване наброяват 45. Преобладаващата част от тях са градове с население под 20 хил. д., които са разположени на територии, застрашени от депопулация – Димово, Чипровци, Белоградчик, Трън, Земен, Елена, Плачковци, Трявна и др. Освен тях, в тази категория попадат градове с преустановена или в процес на ликвидация промишленост (Малко Търново, Каспичан, Годеч, Ихтиман, Мадан, Рудозем, Маджарово, Чипровци и др.

Фиг. 5 . Средногодишен интензитет на изселване в градовете за периода 2001-2010 г. Автор: Р. Микова

Фиг. 6. Средногодишен интензитет на изселване на селското население за периода 2001-2010 г. Автор: Р. Микова

2.3. Механичен прираст по общини

През периода 2001-2010 г., няма екстремни стойности на механичния прираст. В 6 общини той е над +20‰ и в 1 над -20‰ (фиг.7 и 8).

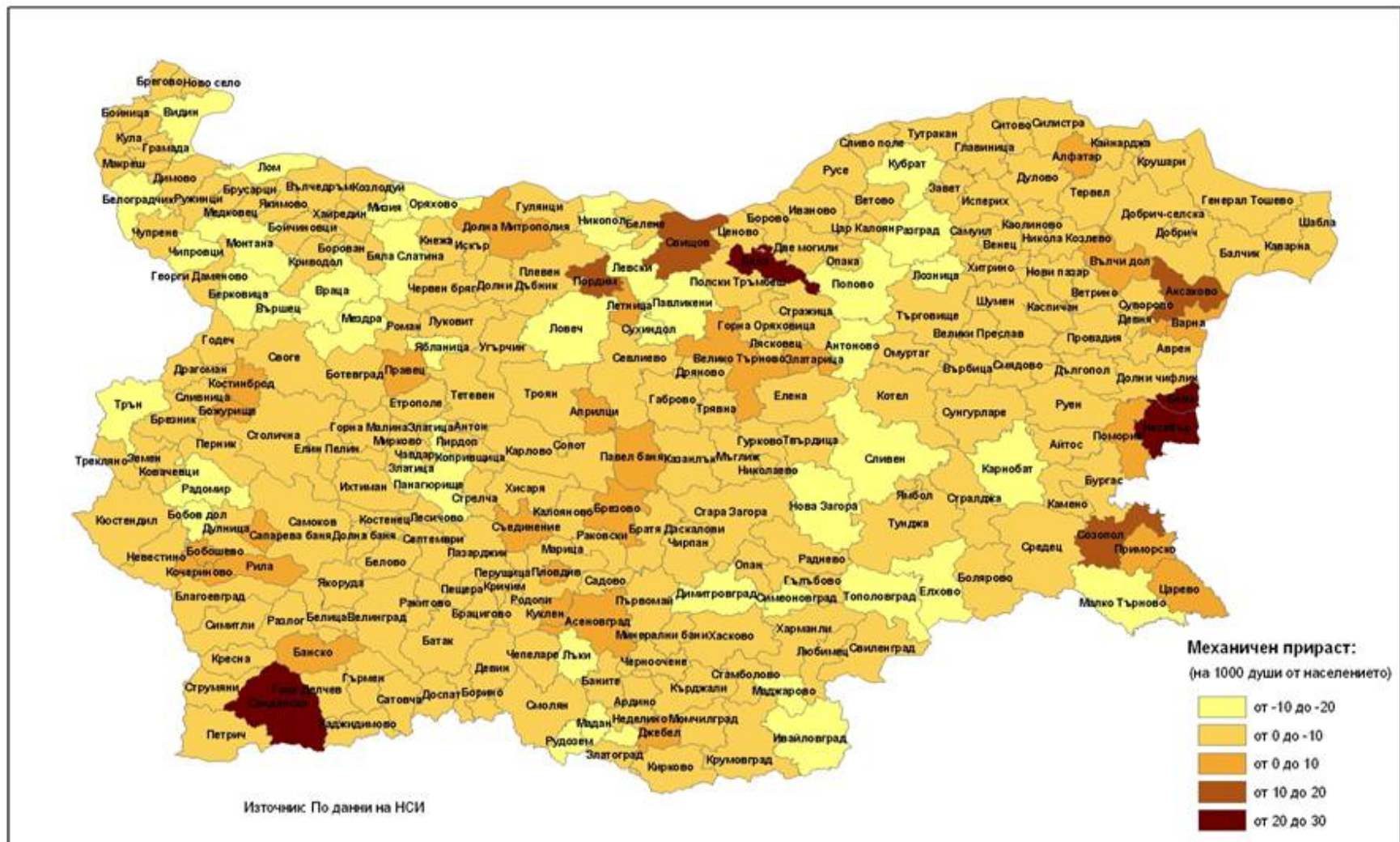
Общините с висок положителен механичен прираст са съсредоточени по Черноморското крайбрежие (Несебър, Созопол и др.). Общините с положителен механичен прираст наброяват 82. При 61 общини механичния прираст +10‰. Те са локализирани в Софийско, Централна Стара планина и прилежащите части от Предбалкана., Пловдивска област и Черноморското крайбрежие. В 15 общини положителния механичен прираст варира от 10 до 20‰. Те са съсредоточени в приморските части на Добруджа. Нараства броят на общините, при които селското население има положителен механичен прираст (в 131 общини). Положителен е механичния прираст при селата в зоните на гравитация на областните центрове, където се наблюдават и най-високите му стойности (Габрово, Велико Търново, София, Бургас, Пловдив и др.).

Броят на градовете с положителен механичен прираст през периода 2001-2010 г. е 47. В 14 града механичния прираст над 10‰. С изключение на София, Варна и Пловдив, това са малки градове (предимно с курортни функции). Положителният механичен прираст не може да компенсира отрицателния естествен прираст, независимо че миграцията създава условия за подобряване на възрастовата структура на населението им. Градовете от тази категория са разположени в зоните на влияние на София, Пловдив, Бургас и Черноморското крайбрежие.

През периода 2001-2010 г. 182 общини са с отрицателен механичен прираст. В една община механичния прираст е над -20‰ и в 14 от -10 до -20‰. Тези общини са съсредоточени в Източните Родопи и Дунавската равнина. Най-голям е броят на общини с механичен прираст от 0 до -10‰ – 167 общини (63% от общия брой).

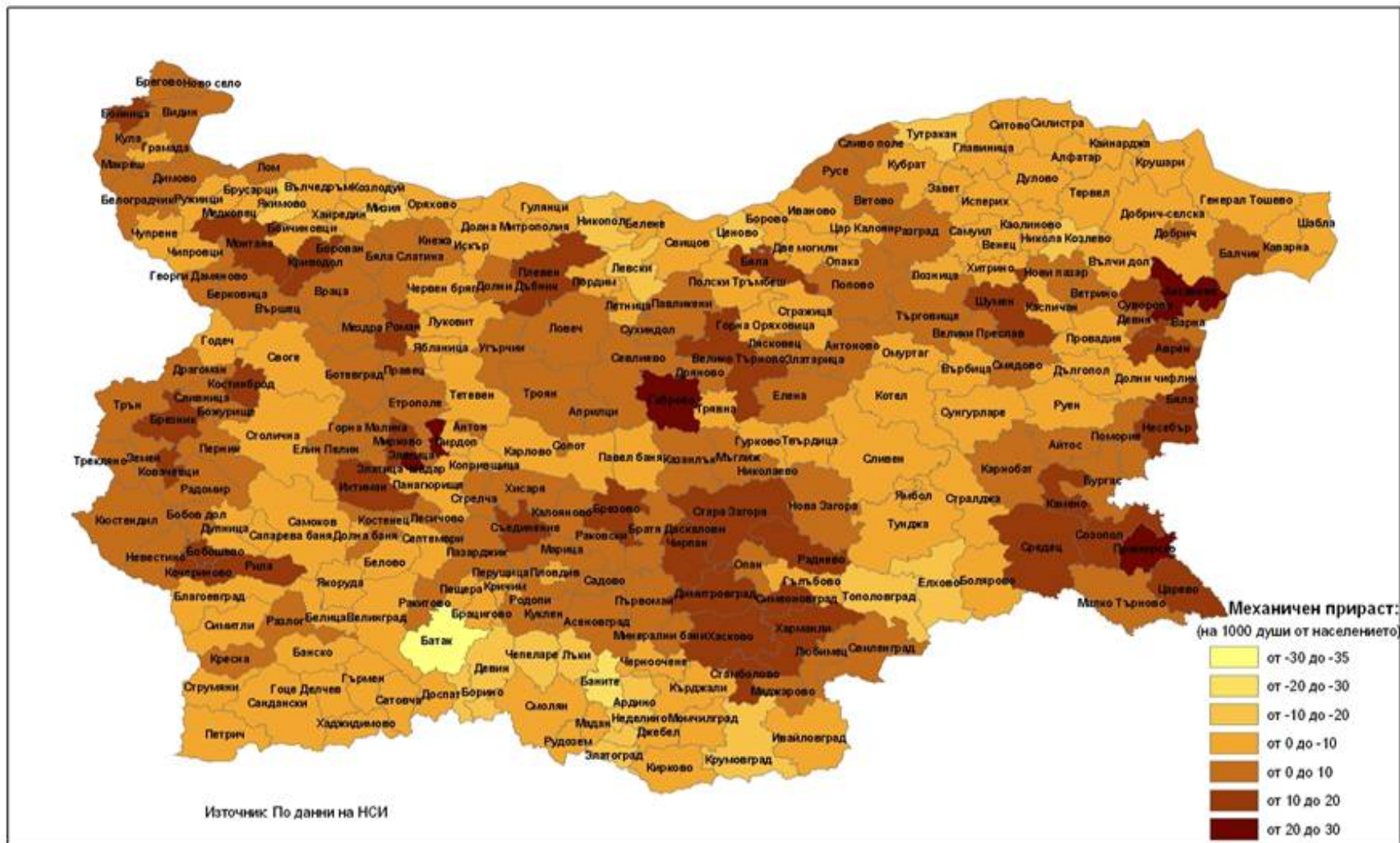
В 182 общини селското население има отрицателен механичен прираст. Най-високи отрицателни стойности имат териториите, които дават най-много изселници – Странджа, Сакар, източните и планинските части на Северозападна България, Дунавската равнина (между реките Искър и Вит, Осъм и Янтра) северните части на Лудогорието, Източна Стара планина, Граово, Ихтиманска и Сърнена гора, Югозападна България и обширни части от Родопите. Механичен прираст под -10‰ имат вече 86 общини.

По-високи са стойностите на отрицателния механичен прираст в териториите с разширено възпроизводство на населението в миналото – Лудогорието, западните части на Източните Родопи и др. В тях териториалния обхват нараства, защото има достатъчен демографски потенциал, а териториите са силно изостанали в социално-икономическо, културно, образователно, санитарно-битово и пр. отношение.

Фиг. 7. Средногодишен интензитет на механичния прираст на градовете за периода 2001-2010 г. Автор: Р.

Микова

Фиг.8. Средногодишен интензитет на механичния прираст на селското население за периода 2001-2010 г.

Автор: Р. Микова

2.4. Вътрешна миграция на населението между областите

Географските особености в развитието на вътрешната миграция на населението се разглеждат от областен аспект.

Таблица 5

Абсолютен брой мигрирали лица за периода 2001-2010 г

Области	Средногодишно брой (хил.д)	
	заселени	изселени
Благоевград	3938,4	4835,7
Бургас	9557,6	8701,0
Варна	8445,1	7099,0
Велико Търново	7189,0	7025,9
Видин	2509,7	3239,1
Враца	4198,2	5387,4
Габрово	2349,9	2673,0
Добрич	3498,5	4246,5
Кърджали	2186,6	3110,0
Кюстендил	2757,6	3247,6
Ловеч	2766,2	3400,2
Монтана	3554,8	4472,3
Пазарджик	3401,6	4458,9
Перник	2927,0	3030,1
Плевен	5228,9	6662,7
Пловдив	12203,2	10620,8
Разград	2407,4	3132,3
Русе	4299,3	4488,7
Силистра	2460,3	3104,2
Сливен	3044,8	4063,8
Смолян	1580,3	2719,8
София-град	26202,1	14305,6
София	5282,0	5429,9
Стара Загора	8229,3	8408,0
Търговище	2773,6	3388,4
Хасково	5228,3	5792,8
Шумен	4089,1	4394,9
Ямбол	2991,6	3862,8
България	145 300, 4	145 300, 4

Източник: По данни на НСИ

За характеризирането им се проследява обхвата им след 2001 г., когато е възстановено старото административно деление на страната на 28 области.

През разглеждания период 2001-2010 г. отделните области участват с различна степен в миграционния процес на населението в страната и поради това абсолютния им брой варира в широки граници – от 43 до 414 хил.д. (табл.5). Областите с най-голям брой мигрирали лица са: София-град, Пловдив, Бургас, Варна, Стара Загора и Велико Търново.

Средногодишният интензитет на миграцията (честотата на мигриралите лица към средногодишния брой население) за периода 2001-2010 г. областите показват големи различия.

При изселванията средногодишно най-голяма честота на мигриране имат областите Видин, Ямбол, Монтана, Враца, Търговище, Велико Търново, Разград, Силистра, Стара Загора и др.

При заселванията най-голям средногодишен интензитет се наблюдава в областите Велико Търново, Стара Загора, Бургас и София-град.

2.5. Вътрешнообластна и междуобластна миграция

От всички лица, които променят местоживеенето си през периода 2001-2010 г., 57,5% се изселват в населени места от друга област, а останалите 42,5% мигрират в рамките на областта, в която са живеели и преди мигрирането.

При заселилите се лица най-висок относителен дял вътрешнообластната миграция има в областите Видин, Добрич, Търговище, Кърджали, Силистра и др.

Най-голям относителен дял заселили се лица от съседни области имат Софийска, Смолянска, Пернишка, Кюстендилска, Монтана, Врачанска, Пазарджишка област.

С особено голям относителен дял заселили се лица от други области се откроява област София-град. Разположения в нея столичен град привлича мигранти от всички области на страната. Концентрацията на функции и подобрите социално-икономическите условия са причина за големият относителен дял на заселилите се лица от други области в Варненска, Благоевградска, Плевенска и др. области.

При изселилите се лица особено голям дял вътрешнообластната миграция има в областите Бургас, Пловдив, Стара Загора, Добрич, Шумен, Търговище, Варна.

В 19 области относителният дял на изселилите се лица в съседни области, е по-висок - например Пернишка, Смолянска, Софийска, Хасковска, Шуменска и др.

По относителен дял на изселилите се лица в други несъседни области, област София-град, заема първо място, 20 области – второ място (Монтана, Видин, Благоевград, Габрово, Плевен, Враца, Кюстендил и др.) и 7 области – трето място (Перник, Шумен, Пловдив, Стара Загора, Хасково, Кърджали и Добрич).

2.6. Посоки на мигриралите лица според видовете населени места

При анализиране на миграционната подвижност на населението според видовете населени места в България са установени следните особености и тенденции:

1. През периода 2001-2010 г. при заселванията най-интензивен е миграционният поток „град-град“ в повечето области, с изключение на областите Видин, Враца, Добрич, Кърджали, Ловеч, Монтана, Перник, Разград, Силистра, София и Хасково. С най-висок относителен дял заселили се лица по потокът „град-град“ (72%) се отличава област София-град.
2. Втори по значение при 11 от областите заемат заселванията по миграционния поток „град-село“ - Видин, Враца, Перник, София, Монтана, Ловеч, Хасково, Разград, Добрич, Търговище и Силистра.
3. Заселванията по миграционния поток „село-град“, които през първите две десетилетия на социалистическото развитие на страната е заемал първо място сред останалите, то през периода 2001-2010 г. в преобладаващата част от областите е на трето място. Най-големи стойности той има в областите Кърджали, Смолян, Русе, Шумен, Благоевград, Пловдив, Варна, София-град и др.

4. Последно място при заселилите се лица заема миграционния поток „село-село”. Той има по-високи стойности в областите Кърджали, Силистра, Търговище и Разград.
5. По относителен дял на изселилите се лица по миграционния поток „град-град” почти всички области заемат първо място, с изключение на областите Кърджали и Силистра.
6. За разлика от структура на заселилите се лица според видовете населени места за периода 2001-2010 г., там където второ място заема миграционният поток „град-село”, то тук при структурата на изселилите се лица тази позиция заема потока „село-град”. Най-значителен му е относителния дял на изселилите се лица в 22 от областите - Благоевград, Велико Търново, Видин, Враца, Добрич, Кърджали, Кюстендил, Ловеч, Монтана, Пазарджик, Перник и др.
7. По относителен дял на изселилите се лица по миграционния поток „село-село”, 4 области – Кърджали, Разград, Силистра и Търговище, заемат трето място сред миграционните потоци според видовете населени места, а останалите 24 области – четвърто място.

При анализирането на данните за механичния прираст според видовете населени места е установено:

1. По миграционния поток „град-град”, 5 области имат положителен и 23 области отрицателен механичен прираст. Положителни стойности механичния прираст има при областите София-град, Варна и Пловдив. Между областите с отрицателен механичен прираст се открояват Плевен, Враца, Пазарджик, Хасково и Сливен.
2. По миграционния поток „село-град”, 9 области имат положителен и 17 области отрицателен механичен прираст. Сред областите с голям положителен механичен прираст при този миграционен поток са: София-град, Варна и Пловдив. Най-голям отрицателен механичен прираст имат областите София-област, Враца, Смолян и Монтана.
3. По миграционния поток „село-село”, 24 области имат положителен и 4 области са с отрицателен механичен прираст. Най-голям положителен механичен прираст имат областите Силистра, Хасково, Разград и Търговище. Със значително по-малък отрицателен механичен прираст по

миграционния поток „село-село” се отличават областите Варна, Пловдив и София-град .

4. От всички области по миграционния поток „град-село”, 22 имат положителен и 6 отрицателен механичен прираст. С най-голям положителен механичен прираст се отличават областите София, Враца, Видин и Монтана, а с най-голям отрицателен механичен прираст – София-град, Варна и Пловдив.

IV. ПОЛОВО-ВЪЗРАСТОВА СТРУКТУРА НА МИГРАНТИТЕ

1. Полова структура на мигриралите лица

В миграцията на населението по пол през разглеждания период 2001-2010 г., както общо за страната, така и за всички области по активно участие взимат жените.

През периода 2001-2010 г. при заселилите се лица жените преобладават във всички 28 области. Най-висок относителен дял сред заселилите се лица жените имат в областите Благоевград, Разград; Търговище, Пазарджик, Кърджали, Силистра, Велико Търново и Шумен.

При заселилите се лица мъжете преобладават само в 35 общини на страната намиращи се основно в областите – Благоевград (Банско), Бургас (Приморско, Созопол, Несебър), Видин (Брегово, Макреш), Кюстендил (Невестино, Рила, Трекляно), Ловеч (Априлци), Монтана (Георги Дамяново, Чипровци), Перник (Земен, Ковачевци, Трън), Пловдив (Лъки).

През периода 2001-2010 г. при изселилите се лица жените преобладават отново във всички области на страната - Русе, Велико Търново, Шумен, Благоевград, Разград, Търговище, Пазарджик и Силистра.

При изселилите се лица мъжете преобладават само в 9 общини на страната намиращи се в областите – Благоевград (Банско), Кюстендил (Трекляно), Монтана (Георги Дамяново), Перник (Ковачевци), Плевен (Белене), Пловдив (Лъки), Сливен (Борино и Неделино), София (Чавдар).

По-голямото участие на жените във вътрешните миграции на населението довежда до диспропорции в половата структура на мигрантите при областите с големи градове, при които застаряването на населението е на

високо равнище и имат по-добри възможности за трудова и брачна реализация на женското население – София, Велико Търново, Хасково, Русе, Габрово, Бургас и др. Прави впечатление, че големи диспропорции на половете имат и университетските центрове, като силен превес на заселване жените имат в Свищов, Велико Търново, Благоевград др.

Обикновено заселванията и изселванията при мъжете са най-тясно свързани със специализацията на отделните райони. Тук става въпрос за териториите, които имат висок дял на заети в промишлеността, строителството и транспорта, и показват по-голям относителен дял на заселване на мъжете в миграционния поток. Това важи за общини като Етрополе и Лъки. По-голямото участие на мъжете в миграциите в някои общини от Пернишка област като Земен, Ковачевци, Трън и Пазарджишка област (Батак) се дължи на завръщането на мъжко население в по-напреднала възраст.

2. Възрастова структура на мигриралите лица

Възрастовата структура на мигрантите се различава от възрастовата структура на населението на страната. Състоянието ѝ е отражение на демографското и социално-икономическото развитие на страната през последните повече от две десетилетия.

Обект на изследване в настоящата работа е състоянието на възрастовите групи на мигрантите, които включват лицата от 0-20, 20-40, 40-60 и над 60 год.

Таблица 15

Възрастова структура на мигриралите лица през периода 2001-2010 г.

Възраст	Общо за страната			в същата област	в друга област
	общо	мъже	жени	общо	Общо
0-20 г.	14,9	15,8	14,1	17,3	13,5
20-40 г.	54,0	51,3	55,6	40,6	60,7
40-60 г.	18,6	21,6	16,8	23,5	16,6
над 60 г.	12,9	11,3	13,5	18,5	9,2

Източник: По данни на НСИ

От анализа на данните в табл.15 се установява, че за периода 2001-2010 г. преобладаващата част от мигрантите са на възраст между 20 и 40 години –

54%. След 40 годишна възраст честотата на мигриранията започва да намалява по-осезателно. Изключително нисък е относителният дял на мигрантите от възрастовата група под 20 години – едва 14,9%.

Фигура 15

Източник: По данни на НСИ

Заселвания на населението по възраст

Във възрастовата структура на заселилите се лица както за страната, така и при отделните области за периода 2001-2010 г. най-голямо участие взимат лицата на възраст от 20 до 40 години. Поради липсата на работа, както и по-добри перспективи за създаване на семейство, огромната част от лицата в по-млада и трудоспособна възраст, предпочитат да се заселят към икономически по-стабилни области на страната като София-град, Варна, Бургас и Пловдив.

При възрастова група от 0 до 20 години с най-висок относителен дял на заселили се лица се отличават предимно областите, чието население е сравнително младо - Кърджали, Шумен, Търговище и източните части на област Благоевград.

По-висок относителен дял на заселили се лица на възраст от 40 до 60 години имат областите (Бургас, София, Добрич и др.), които предлагат по-

големи възможности за получаване на по-високо платена работа, по-добри условия на живот и т.н.

При заселилите се лица от възрастовата група на 60 и повече години от значение са възвратните миграции и преселването на стари хора при мигрирали по рано синове и дъщери.

Изселвания на населението по възраст

При възрастовата структура на изселилите се лица, общо взето не се наблюдават значителни различия в сравнение с тази на заселилите се лица . И тук най-голямо участие в изселванията, както за страната, така и за всички области взимат лицата от 20 до 40 години, следвани от лицата от 0 до 20 години, от 40 до 60 години и от по-високите възрасти над 60 години.

При възрастовата група от 20 до 40 години най-висок относителен дял изселили се лица имат областите Благоевград, Смолян, Кърджали, В. Търново, Пловдив, София-град , Пазарджик, Варна.

Различията в относителния дял на изселилите се лица от 0 до 20 години отразява главно възрастовия състав на посемейните изселвания и плодovitостта на населението от изселващите се области.

Най-големи изселвания на лицата от възрастовата група от 40 до 60 години се наблюдават в областите Видин, Перник, Бургас, София-град и Ямбол, а най-нисък Благоевград, Велико Търново, Кърджали и Русе.

При населението от възрастовата група над 60 години ранговият порядък на областите с изселили лица в основни линии следва този на заселилите се лица.

V. ОСНОВНИ ПРИЧИНИ ЗА МИГРАЦИЯТА

Според методологията на НСИ причините за вътрешната миграция са: намиране на **„постоянна работа“** и **„временна работа“**, **„сключване на брак“**, **„образование“**, **„с (при) родители“** и др.

От анализа на данните за миграцията по отделни причини в България за периода 2001-2010 г. са направени следните изводи:

- Делът на мигриралите лица по причината „с (при) родители” остава най-висок през периода 2001-2010 г.;
- Втори по големина остава делът на мигриралите по причините, свързани с намирането на „постоянна работа” , следвани от причините „временна работа”;
- Заселванията по причина „образование” преобладават в по-големите градове и университетските центрове;
- Миграцията по причина „за гледане” са типични за районите, отличаващи се със силно застаряло население;
- Значително с по-слабо влияние върху мобилността на населението е причината „сключването на брак”;
- Съществуват различия по пол при смяна на местоживеенето според отделните причини за миграция. Мъжете мигранти най-често сменят своето местожителство по причините, свързани със: „с (при) родители”, „постоянна работа” и „временна работа”, а жените – с „образование” и „гледане”;
- Градовете като по-привлекателни за живеене и труд места в сравнение със селата и големите си възможности за намиране на работа, по-високи доходи, по-добро качество на живот и т.н., определят по-високия дял на заселване в тях;
- Високата безработица, липсата на алтернативна заетост, както и застои на реформите в селското стопанство и т.н., са причини за по-слабите заселвания в северозападните части на страната (Враца, Видин, Монтана), пограничните райони на Средна Западна България (западните части на областите Перник и Кюстендил), Северна Централна България, Странджанско-Сакарската област и Източното Средногорие и др.;
- По-добрите условия за трудова реализация, по-големите възможности за получаване на желаното образование, по-добрите условия на живот, осигуряване на по-добро бъдеще за децата и т.н. води до увеличаване на населението на някои големи градове (София и Варна) и запазване в общи линии на демографския потенциал на големите населени места за сметка на малките.

VI. ВЛИЯНИЕ НА ВЪТРЕШНАТА МИГРАЦИЯ ВЪРХУ ДЕМОГРАФСКАТА И ПОСЕЛИЩНАТА СИТУАЦИЯ

1. Влияние на вътрешната миграция върху демографските процеси

Вътрешната миграция оказва значително влияние върху демографското развитие на страната в териториален аспект и води до концентрация на населението в градовете и урбанизираните зони около големите градове. От друга страна се разширяват териториите на депопулация.

Значението ѝ нараства през последните повече от 20 години във връзка с протичащите социално-икономически процеси в България. Наред с други фактори вътрешната миграция оказва значително влияние върху възрастовия и половия състав на населението, неговите трудови ресурси и демографските процеси раждаемост, смъртност и естествен прираст.

За да се проследи по-добре и по-конкретно отражението на миграцията върху раждаемостта, смъртността и естествения прираст за периода 2001-2010 г. е анализирана динамиката им в две групи области. – с положителен механичен прираст на населението (София- град, Варна, Бургас, Пловдив, Велико Търново) и с най-голям отрицателен механичен прираст (Враца, Пазарджик, Плевен, Сливен, Смолян). Влиянието на миграциите е анализирано отделно при градското и при селското население. Раждаемостта като цяло за страната и в териториален аспект е ниска и е под нивото на простото възпроизводство. В градовете на областите като Варна, Бургас, София и Пловдив раждаемостта е на относително по-добро ниво, поради притока на млади хора, а в селата – намалява, особено силно в областите Враца, Пазарджик, Плевен, Сливен, Смолян. Естествения прираст на основните градове на България като София, Пловдив, Варна и Бургас е или с много ниска отрицателна стойност (София) или с положителна, макар и ниска. Като цяло четирите области са с незначителен отрицателен естествен прираст. Отрицателният естествен прираст е най-силно изразен при селското население на областите Враца и Плевен.

В резултат главно на изселванията от селата населението им в подтрудолюбна възраст намалява, а силно се увеличава в надтрудолюбна възраст.

Общо активното население в България показва тенденция за намаляване, а неактивното увеличаване. Само в областите със значителен приток на мигранти, активното население общо се увеличава, поради по-стабилното им икономическо развитие (като областите София-град, Бургас, Варна и Пловдив).

Миграцията силно влияе върху териториалното разпределение на населението. В областите София-град, Варна, Бургас, Пловдив, Велико Търново населението се увеличава в резултат главно на механичния прираст, а в повечето от останалите области то намалява вследствие отрицателен механичен прираст.

2. Влияние на вътрешната миграция върху развитието на селищната мрежа

Миграцията оказва значително влияние върху развитието на селищната мрежа през втората половина на XX в. и първото десетилетие на XXI в. Тя довежда до бързо намаляване на броя на селата и населението им, влошаване на неговите възпроизводствени възможности, неговото застаряване и увеличаване на отрицателния му естествен прираст.

Резултат от миграцията е, че повечето села постепенно в течение на много години се превръщат в непривлекателни места за обитаване и приложение на труд. Намаляването на броя на населението и застаряването в селата довежда до отслабване на функции. Увеличава се броят на малките села с жители под 350 д., които не могат да бъдат центрове на кметства. Изменението в развитието на селищата е в това, че се закриват училища и детски заведения, сграден фонд остава да пустее и се разрушава. Закриването на училища принуждава останалите малко жители с деца да напуснат селищата и това води до още по-нататъшно обезлюдяване. Липсата на по-младо трудоспособно население води до невъзможност за привличане на инвестиции и създаване на работни места.

Изселванията на население и ниската раждаемост довеждат до нарастване на броя на малките села (до 200 души) и се получава така, че в тях през 2011 г. живее само 1% от населението на страната, а те са 40% от селските селища на България. Обезлюдени са 183 населени места от този тип.

Като се има предвид, че в 393 селски населени места живеещите в тях са по 1 жител, реално обезлюдените места са 576.

В България се наблюдава непрекъснат ръст на дела на градското население. В близкото минало е регистрирано намаление на абсолютния брой на селското население и ръст на градското население. В периода на преход към пазарна икономика, при ясно изразената демографска криза, намаление на абсолютния брой се наблюдава както при градското, така и при селското население.

Миграцията довежда до изостряне на регионалните диспропорции в териториалното разпределение на населението. Очертават се два полюса – концентрация на населението в големите градове и в някои големи области като София-град, Варна, Пловдив и Бургас, от една страна, и от друга – обезлюдяващи се райони.

За периода между двете последни преброявания през 2001 г. и 2011 г. спадът на броят на населението на страната е доста значителен. В регионален аспект на ниво области за споменатия период (2001-2011 г.) общо нарастване на броят на населението има само в две единици, които са с основно значение за цялостното социално-икономическо развитие на страната - София-град (нарастване с 120 749 д.) и Варна (нарастване с 13 061 д.). При всички останали области в различна степен има общ спад във броят на населението за периода между двете последни преброявания през 2001 г. и 2011 г.

От изследваните 264 общини за този период увеличение в броя на населението се наблюдава едва в 12 от тях – Белица, Гърмен, Руен, София, Варна, Бургас, Божурище, Марица, Аксаково, Несебър, Поморие и Приморско.

За изследваният период 2001-2010 г. на ниво общини се проследява ролята на естествения и механичния прираст при формиране на броя на населението. Като цяло благодарение на превишаването на положителния механичен прираст над отрицателния естествен прираст общо нарастване на броят на населението имаме само в общините Бургас, Поморие, Приморско, Марица, София, Божурище и Стамболово.

Като цяло извършеното изследване показва голямата демографска криза в страната, която има ясно изразен характер в териториален аспект. Населението масово намалява. Демографските показатели и основни структури продължават да се влошават, като само общините на няколко водещи наши

градове заедно с гравитиращите към тях административно териториални единици от този ранг и някои такива с по-специфични особености показват относителна стабилност.

Изводи:

1. В България протичат с общо интензивни миграционни процеси в рамките на страната и значителни изселвания на население извън държавните ѝ граници (последните не са обект на нашето изследване). През изследваният период от 1991 до 2010 г. общият брой на лицата, които сменят местоживеенето си в границите на България са 3 190 877 души, или средно годишния брой на мигрирания е 167 940 с тенденция за намаляване.
2. Основни фактори, които влияят върху обема и интензивността на миграцията на населението в България са социално-икономическите. Политическите и икономическите реформи в страната след 1989 г. оказват съществено влияние върху миграционните процеси на населението на страната. Увеличението на безработицата, намаляването на доходите и свито потребление създават мотивации във все повече хора да търсят изход от ситуацията и да намерят някакво решение на проблемите си чрез мигриране към други части на България или да потърсят по-добър живот в чужбина. Върху интензивността на миграцията влияние оказват и териториалните различия в условията на живот (осигуреност с жилища, благоустроеност, степен на развитие на обслужващата сфера - здравеопазване, търговия, транспорт, комунално-битово обслужване и др.), в равнищата на заетост и в равнищата на доходи в отделните селища.
3. Установено е, че изселванията са най-значителни от териториите с дълбока криза в индустрията и селското стопанство, с относително по-неблагоприятни природногеографски условия, с периферно разположение, транспортно изолирани, с относително по-неблагоприятни битово-комунални условия за живеене и т.н. Най-висок е коефициентът на изселване от някои части на страната като Странджа, Сакар, източните и планинските части на Северозападна България, Дунавската равнина (между реките Искър и Вит, Осъм и Янтра), северните части на Лудогорието, Източна Стара планина, Ихтиманска и Сърнена гора и др.
4. Най-много заселници привличат териториалните единици с центрове по-големи градове, както някои малки градове, които попадат в зоните на

агломерациите на София, Варна Бургас, селищата с курортни функции или тези с етно-религиозни особености на населението си. Само 5 от областите имат положителен механичен прираст – София-град, Пловдив, Варна, Бургас и Велико Търново, а останалите 23 отрицателен. Повече от половината от миграциите се извършват извън границите на областите.

5. Основният миграционен поток е от градовете към градовете. Преобладаващият обем на миграцията на градското население се дължи на по-големия брой население живеещо в градовете (72,5 % от населението на България). Поради непрекъснатото намаление на населението в селата (в края на 2009 г. в тях живеят едва 2 162 496 души). Отслабва миграционния поток „село-град”, който е имал водещо място до края на 70-те години на XX в. Слабо се променя миграционния поток „град-село”, като относителния му дял достига 23,4 % (през 1992-1993 г.). След 2006 г. делът на лицата, мигрирали от градовете в селата, се задържа на постоянно равнище от около 22 %. Мигриранията между селата са малобройни и се задържат на едно равнище.
6. Миграционните процеси са едни от преките фактори, които влияят на демографската ситуация. При областите привличащи мигранти раждаемостта и естествения прираст са на относително по-добри стойности и се увеличава икономически активното население. В областите, от които мигрантите се изселват става обратното – раждаемостта, естественият прираст и икономически активното население намаляват, а застаряването на населението придобива все повече екстремален характер. В областите със значителни заселвания (с преобладаваща посока „град-град”) се увеличава относителния дял на градското население - София-град, Пловдив, Бургас, Велико Търново, Варна и др. Като резултат главно на заселванията в по-големите градове на областите нараства населението в трудоспособна възраст, а в селата то бързо намалява. В селата се увеличава дела на населението в надтрудоспособна възраст. Притока на мигранти в градовете довежда до увеличаване на активното население, а в селата – намаляване.

7. Миграцията довежда до значителни изменения в териториалното разпределение на населението в България. Именно областите с положителен механичен прираст увеличават броят на населението си - София- град, Варна, Бургас, Пловдив, Велико Търново, а областите с най-голям механичен отлив на населението, напротив показват значителен демографски спад - Враца, Пазарджик, Плевен, Сливен, Смолян.
8. Миграцията силно влияе върху половата структура на населението. По-голямото участие на жените във вътрешната миграция довежда до диспропорции в половата структура на населението при областите с големи градове, където има по-добри възможности за трудова и брачна реализация на женското население (София, Велико Търново, Хасково, Русе, Габрово, Бургас и др.). Прави впечатление, че голяма диспропорция между половете имат и университетските центрове, където силен превес на заселване имат жените (напр. в градовете Свищов, Велико Търново, Благоевград др.). Миграцията при мъжете е най-тясно свързана със специализацията на отделните райони. Териториите, които имат висок дял на заети в промишлеността, строителството и транспорта, показват по-голям относителен дял на заселване на мъжете. При някои от тях от значение е характерът на стопанската им специализация, изискваща повече мъже. Пример за това са общините Лъки и Етрополе, където има предпоставки за трудова заетост на мъжката част от населението.
9. Негативните последици от вътрешната миграция е намаляването на относителния дял на младите възрасти от общия брой на населението в районите, които отдават повече мигранти и нарастване на старите поколения в някои части на страната. На национално ниво делът на лицата под 15 годишна възраст намалява от 15,3 % през 2001 на 13,2 % през 2011 г., докато съществено най-голямо увеличение има дела на лицата над 65 години – от 16,8 % през 2001 г. на 18,5 % през 2011 г. За периода 2001-2010 г. преобладаващата част от мигрантите са на възраст между 20 и 40 години (54 %) т.е. мигрират най-вече лица в млада и средна трудоспособна възраст, а това значи и от най-продуктивните детеродни възрасти. След 40-годишна възраст честотата

на мигриранията започва да намалява. Относителният дял на мигрантите във възрастовата група под 20 години е едва 14,9 %.

10. Вътрешната миграция на населението е насочена предимно към малък брой по-големи градове и урбанизирани територии, което води до поляризация в териториалното разпределение на населението у нас. Формират се цели райони в дълбока демографска криза. Населението в тези ареали се отличава с много влошена възрастова структура, крайно ниска раждаемост и много висока смъртност. През периода на преход към пазарна икономика, при ясно изразената демографска криза, се наблюдава намаление на абсолютния брой на населението, както в градовете, така и в селата. Поради това, че броят на градското население намалява по-бавно от селското, съотношението в разпределението му между градовете и селата нараства непрекъснато с плавен темп в полза на градовете и вече достига 72,5 %.
11. Миграционния поток с посока „град-град“ допринася предимно за увеличаването на броя на населението в големите градове. Това допълнително води до изостряне на много от съществуващите в тях проблеми от жилищен, комунално-битов, екологичен и друг характер. Нарушават се жизнените ритми на много от малките градове отличаващи се с интензивни изселвания. В градовете на страната с население над 100 000 д. е концентрирано 33,6 % от цялото население на България. В същото време в голям брой от селищата живее малък относителен дял от населението (в 21 % от селищата на страната живеят до 50 души, а в 36 % от 100 до 500 д.).

СПРАВКА

за приносите в дисертационния труд

1. Подробно се анализира влиянието на факторите върху миграционните процеси. Постави се акцента върху решаващото им значение за миграционното поведение на населението. Доказа се, че основните фактори обуславящи миграционната подвижност са демографски, икономически, психологически, географски, социални и др. свързани с битовите условия и жизнения стандарт на българското общество.
2. Установени са основните причини за предпочитанията на хората да променят мястото на обитаване към определена област. Като: формиране и организиране на семейния живот; осигуряване на трудова заетост и работа; осигуряване на по-добри условия и доходи за живот; осигуряване на по-добро бъдеще на децата; получаване на желаното образование; сключване на брак, желанието да се живее в определено населено място и др.
3. Анализирани са тенденциите и са определени измененията в структура на вътрешната миграция през 90-те години на XX в. до първото десетилетие на XXI в., като са разкрити промените в тяхната интензивност и направление. В резултат на това е установено, че миграцията довежда до обезлюдяване и застаряване на населението; увеличаване на броя на населението на големите градове, основният миграционен поток „град-град“ остава с най-висок дял, интензитета на вътрешната миграция има тенденция към намаляване.
4. Изследвано е влиянието на вътрешната миграция върху демографските процеси и развитието на селищата и селищната мрежа. Най-силно влияние тя оказва върху изменението на раждаемостта; смъртността; възрастовата структура; депопулацията; намаляване на средния брой на населението; концентрация на населението предимно в големите градове, заличаване на населени места.

СПИСЪК

на публикациите във връзка с темата на дисертационния труд

1. Микова, Р.(2011) Интензитет и посоки на вътрешната миграция на България през преходния период, сборник доклади от Юбилейна национална научна конференция с международно участие “Човекът и Вселената” .
2. Микова, Р. (2013) Миграции по причини в България през периода 2001-2010 г., Проблеми на географията, кн. 1-2.